

A döntések pszichológiájától a gazdasági modellekig

Kutasi Gábor¹

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2026_2_10

Kovács Kármén: Viselkedési közgazdaságtan c. könyvéről

A viselkedési közgazdaságtan az elmúlt évtizedekben a közgazdaságtan egyik legdinamikusabban fejlődő diszciplínájává vált. Az irányzat jelentősége abban áll, hogy a klasszikus és neoklasszikus közgazdaságtan racionalitásra épülő modelljeit empirikus pszichológiai megfigyelésekkel egészíti ki, s ezáltal árnyaltabb képet ad a fogyasztói, pénzügyi és gazdasági döntésekről. A magyar nyelvű szakirodalomban ugyan korábban is elérhetővé váltak Richard Thaler és Daniel Kahneman egyes alapművei, azonban Kovács Kármén könyve az első olyan átfogó, rendszerezett és oktatásra is kiválóan alkalmas magyar nyelvű munka, amely a viselkedési közgazdaságtan tágabb spektrumát mutatja be.

A könyv egyik erőssége éppen ez a hiánypótló szerep. A szerző nem pusztán összefoglalja a klasszikus eredményeket, hanem a viselkedési közgazdaságtan elmúlt két évtizedének kutatási eredményeivel is feldúsítja. A heurisztikák tárgyalása (50. o.), a korlátozott racionalitás bemutatása (54. o.), valamint a gazdasági döntési hibák elemzése (63. o.) egyaránt azt mutatják, hogy a szerző tudatosan törekedett a klasszikus alapművek és a friss nemzetközi szakirodalom összekapcsolására. Ez különösen értékes a magyar felsőoktatás és a hazai kutatók számára, hiszen a könyv egyszerre használható tankönyvként, kézikönyvként és kutatómódszertani, modellezési kiindulópontként. A könyv stílusa világos, letisztult és logikusan strukturált mind a könyv egészét, mind az egyes fejezetek gondolati ívét tekintve. Továbbá bőséges szakirodalmat kínál.

Nem csupán összefoglal, hanem kritikai szemléletben tovább is gondolja a feltárt szakirodalomban rejlő kihívásokat, fejlesztési lehetőségeket. Például a szerző reflektál a diszciplína módszertani korlátaira. A kötet már a bevezető részben felhívja a figyelmet arra, hogy számos viselkedéstudományi kutatás steril laboratóriumi környezetben, nem reprezentatív mintán – jellemzően egyetemisták bevonásával – készült, ami korlátozhatja az eredmények társa-

1 Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar egyetemi docense.

dalmi és makrogazdasági általánosíthatóságát (13. o.).² Ez a reflexív megközelítés tudományosan rendkívül fontos, mert nem dogmatikus módon kezeli a viselkedési közgazdaságtan eredményeit, hanem nyitva hagyja a továbbfejlesztés lehetőségét.

A könyv első fejezete a viselkedési közgazdaságtan kialakulásának elméleti történeti alapjait mutatja be. A szerző áttekinti a hagyományos közgazdasági racionalitásfelfogás kritikáját, valamint azt, hogy a pszichológiai kutatások miként kezdtek beszivárogni a közgazdasági modellekbe. A fejezet külön érdeme, hogy világosan elkülöníti a normatív és leíró döntési modelleket, ami a diszciplína megértésének egyik alapfeltétele. A fejezet második fontos eleme annak érzékeltetése, hogy a viselkedési közgazdaságtan nem a közgazdaságtan „ellenforradalma”, hanem annak korrekciója és kiegészítése. Kovács Kármén meggyőzően mutatja be, hogy a pszichológiai tényezők integrálása nem gyengíti, hanem inkább realisztikusabbá teszi a közgazdasági modelleket. Ez a szemlélet különösen fontos lehet a pénzügyi döntések, a fogyasztói magatartás és az állami ösztönzőrendszerek elemzése során.³

A második fejezet középpontjában a heurisztikák és döntési torzítások állnak. A szerző részletesen bemutatja az elérhetőségi heurisztika, a reprezentativitás és a lehorgonyzás mechanizmusait, miközben számos hétköznapi és gazdasági példával teszi érthetővé az elméleti megállapításokat. Nem pusztán pszichológiai jelenségeként kezeli ezeket a torzításokat, hanem gazdasági következményeiket is elemzi. Különösen érdekes a pozicionálási javak tárgyalása (103. o.), amely a relatív társadalmi státusz és a fogyasztási döntések kapcsolatát állítja középpontba. A státuszfogyasztás jelensége releváns a végső fogyasztói döntések vizsgálata során, bár felmerül a kérdés, hogy vállalati vevők vagy nemzetközi kereskedelmi folyamatok esetében rendelkezik-e magyarázóerővel. A szerző ugyanakkor helyesen mutat rá arra, hogy a fogyasztás társadalmi és pszichológiai dimenziói egyre meghatározóbbak a modern gazdaságban.

A harmadik fejezet túllép az egyszerű pillanatnyi pszichológiai magyarázatokon, és dinamikájukban vizsgálja a döntéseket. A szerző bemutatja, miként változnak a preferenciák az idő során, és hogyan torzíthatja a jelenorientáltság a gazdasági döntéseket. Ebben a fejezetben összekapcsolódik a pszichológiai

2 A viselkedéstudományi kutatások reprezentativitási problémáinak meghaladására jó példa Ráti és Maró (2026c) tanulmánya, amely hosszú idősoros paneladatok segítségével vizsgálja a háztartási hulladékképződés és újrahasznosítás trendjeit. A kutatás jól mutatja, hogy a viselkedési mintázatok makroszintű és társadalmi szintű elemzése empirikusan is megragadhatóvá válik a nagy adatbázisokra és panelmodellekre épülő megközelítésekkel.

3 A viselkedéstudomány egyik különösen izgalmas leágazása a közgazdasági szervezetek és a politikai döntéshozók viselkedésének vizsgálata. Braunné Fülöp (2013) az üzleti és közszféra intézményeinek eltérő kockázati magatartását elemzi, míg Fülöp (2014) a parlamenti képviselők etikai döntési helyzetekben megfigyelhető kockázatkezelési mintázatait mutatja be. A két tanulmány jól érzékelteti, hogy a viselkedési közgazdaságtan és a döntéselmélet nem csupán a fogyasztói döntések, hanem a közpolitikai és intézményi folyamatok elemzésében is releváns keretet kínál.

megfigyelés a közgazdasági döntésmérettel. A döntéshozatal dinamikus megközelítése azért is fontos, mert számos gazdasági jelenség – például az eladósodás, az alacsony megtakarítási hajlandóság vagy a túlzott fogyasztás – csak intertemporális keretben értelmezhető megfelelően. A szerző érzékletesen mutatja be, hogy a rövid és hosszú távú hasznok közötti konfliktus miként jelenik meg a mindennapi döntésekben.

A negyedik fejezetben jelennek meg olyan kulcsfogalmak, mint a változó preferenciák, az intertemporális döntések, a rövid és hosszú távú előnyök összemérése, a költségek időbeli átcsoportosítása és az időben inkonzisztens preferenciák (116. o.). A szerző jól érzékelteti, hogy az emberek döntései nem statikusak, hanem időben változó preferenciarendszerek eredményei. Kifejezetten izgalmas a diszkontált hasznosság és a bizonytalanságkerülés torzító hatásának bemutatása, valamint a türelmes és türelmetlen döntéshozók összehasonlítása (129–131. o.). Ezek a modellek nemcsak a fogyasztói döntések, hanem a pénzügyi piacok, a nyugdíjrendszerek vagy akár az állami ösztönzők elemzése szempontjából is kiemelten relevánsak.

Az ötödik fejezet a pénzügyi döntések viselkedési aspektusait elemzi. A szerző bemutatja, hogy a pénzhez való viszony korántsem tekinthető teljesen racionálisnak, és számos pszichológiai tényező befolyásolja a megtakarítási, hitelfelvételi és befektetési döntéseket. Például megtudhatjuk, hogy a pénzköltés eltérően viselkedik attól függően, hogy készpénzből vagy hitelből történik-e (158. o.). A fejezet jelentősége abban áll, hogy gyakorlatilag átvezeti az olvasót a viselkedési közgazdaságtanból a viselkedési pénzügyek irányába. A kötet e ponton kifejezetten releváns lehet a Pénzügyi Szemle olvasóközönsége számára is, hiszen a pénzügyi döntések torzulásai, a kockázatszlelés vagy a túlzott optimizmus jelenségei közvetlenül kapcsolódnak a pénzügyi stabilitás, a háztartási megtakarítások és a pénzügyi tudatosság kérdésköréhez.

Abból fakadóan, hogy a szerző csak a fogyasztói viselkedés mikrogazdasági megközelítésével foglalkozik, találhatunk még olyan területeket, amelyek megérdemelnének egy-egy fejezetet a jövőbeni kiadásokban. Számomra például hiányzik a háztartások megtakarítási viselkedésének mélyebb, modellszerű vizsgálta a könyvből, hiszen a fogyasztók fogyasztási döntéseit ez is befolyásolja. Az 5. rész ugyan a vizsgálja a fogyasztók pénzügyi döntéseit, de nem megtakarítási, inkább csak a hibás döntések szempontjából. Bár utalás történi a 171. oldalon Shefrin és Thaler (1988) tanulmányára, de a viselkedési életciklus hipotézis lényege már nem került felépítésre (behavioral life cycle hypothesis). A 106. oldalon leírt relatív fogyasztási státuszon alapuló státusznövelési igény témájával szemben érdemes lett volna a közgazdaságtan más meghatározó diszciplináit ütköztetni, amelyek nem feltétlenül a végtelenített fogyasztásnövelésben gondolkodnak. És talán éppen viselkedéstudományi megközelítésből magyarázható meg, hogy miért válik elfogadhatóvá a fogyasztók számára akár környezetvédelmi, akár nemnövekedési (degrowth) narratívába csomagolva. A könyv említi Loewenstein és O'Donoghue (2006) a túlfogyasztás pszichés költségeire vonatkozó művét, de itt is az olvasóra vár a túlfogyasztásról lemondó viselke-

dés magyarázatának feltárása.⁴ Ugyanakkor ezek is jól példázzák, hogy a könyv kiváló kiindulópont arra, hogy mindenki megtalálja azt az elméleti és szakirodalmi magot, amely alapján felépítheti a maga modelljét.⁵ A könyv egyik legnagyobb tudományos értéke, hogy folyamatosan ösztönzi az olvasót a továbbgondolásra. A szerző nem lezárt elméleti rendszert kínál, hanem olyan fogalmi és szakirodalmi alapot, amelyre később saját modellek és kutatások építhetők. Kovács Kármén munkája ugyanis rendkívül széles alapot biztosít ahhoz, hogy az olvasó saját kutatási érdeklődése szerint mélyüljön el a viselkedési közgazdaságtan különböző területeiben.

4 Ehhez kapcsolódóan különösen érdekesek azok a legújabb empirikus kutatások, amelyek a körforgásos gazdaság és a viselkedési közgazdaságtan összekapcsolására törekednek. Ráti és Maró (2026a) például a visszaváltási rendszerek fogyasztói elfogadását vizsgálják a háromkomponensű attitűdmodell segítségével, míg Ráti és Maró (2026b) integrált viselkedési modellt alkalmaznak a visszaváltási hajlandóság és tényleges magatartás magyarázatára. Ezek a kutatások jól példázzák, hogy a viselkedési közgazdaságtan miként kapcsolható össze a fenntarthatósági átmenet és a körforgásos gazdaság kérdéseivel.

5 És folytatható a sor azzal, hogy a makrogazdasági politika és az intézményi környezet jelentős mértékben képes módosítani a fogyasztói és pénzügyi viselkedést. Baranyai et al. (2025) például arra mutatnak rá, hogy a jegybankok zöld irányváltása miként befolyásolhatja a társadalmi bizalmat és a pénzügyi attitűdöket. Czeceli és szerzőtársai (2021) az állami megtakarításöztönzők háztartási döntésekre gyakorolt hatását elemzik, míg Marton (2018) az európai társadalmak idősödésének gazdasági következményein keresztül érzékelteti, hogy a demográfiai szerkezet változása miként alakíthatja át a fogyasztási és megtakarítási mintázatokat.

Hivatkozások

1. Baranyai, E., Kolozsi, P. P., Neszveda, G., Lehmann, K., & Banai, Á. (2025). *The impact of the green direction in central banking on the general public's trust: Evidence from Hungary*. International Review of Financial Analysis, 97, 103803. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2024.103803>
2. Braunné Fülöp, K. (2013). *A kockázati magatartás eltérései az üzleti és a közszféra intézményeiben*. Gazdaságetika, 6. http://epa.oszk.hu/02000/02065/00006/pdf/EPA02065_gazdasagetika_2013_6_03.pdf
3. Czecei, V., Kutasi, G., & Szabó, E. (2021). *The assessment of government incentives on savings, Hungary 2006–2019*. Acta Oeconomica, 71(4), 569–585. <https://doi.org/10.1556/032.2021.00040>
4. Czecei, V., & Vilonya, M. (2022). *A kriptovaluták árfolyamának alakulása eseménylelemzés alapján*. Pénzügyi Szemle, 67(2), 235–251. https://doi.org/10.35551/psz_2022_2_5
5. Endrődi-Kovács, V., Czecei, V., & Kutasi, G. (2024). *Drivers of household saving in east central European countries. A push and pull model perspective*. Post-Communist Economies, 36(3), 298–320. <https://doi.org/10.1080/14631377.2023.2287764>
6. Fülöp, K. (2014). *Parlamenti képviselők kockázatkezelése etikai döntési helyzetekben*. Polgári Szemle, 10(3–6). http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=641
7. Loewenstein, G., & O'Donoghue, T. (2006). *We can do this the easy way or the hard way: Negative emotions, self-regulation, and the law*. University of Chicago Law Review, 73(1), 183–206. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol73/iss1/10/>
8. Marton, Á. (2018). *Az idősödés problémaköre az Európai Unióban*. Európai Tükör, 21(1), 59–79.
9. Ráti, J., & Maró, Z. M. (2026a). *Explaining consumer engagement with deposit-refund systems through the three-component attitude model: A circular economy perspective from Hungary*. Resources, Conservation & Recycling Advances, 29, 200299. <https://doi.org/10.1016/j.rcradv.2025.200299>
10. Ráti, J., & Maró, Z. M. (2026b). *Explaining intention and return behaviour in deposit-refund systems: An integrated behavioural model for circular economy transitions*. Circular Economy and Sustainability, 6(3). <https://doi.org/10.1007/s43615-026-00943-x>
11. Ráti, J., & Maró, Z. M. (2026c). *Recycling gains and material losses: A panel analysis of household waste trends in a decade of disruption*. Environmental Development, 59, 101447. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2026.101447>
12. Shefrin, H. M., & Thaler, R. H. (1988). *The behavioral life-cycle hypothesis*. Economic Inquiry, 26(4), 609–643. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1988.tb01520.x>

